

VI. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

-İSLAM, SANAT VE ESTETİK-

(29-30 Kasım-01 Aralık 2013 / İSTANBUL)

Batı ve İslami Mimaride Yerellik ve Evrensellik

Cem Eriş (Y. Mimar)

İBB Tarihi Çevre Koruma Müdürü, Kültür ve Turizm Bakanlığı
İstanbul 4 Nolu Koruma Kurulu Üyesi

GİRİŞ

Bugün sizlere, belki de bildiklerinizden çok farklı bir şeyler söyleyecek değilim. Aslında mimari, şehir ve medeniyet namına neleri bildiğimizi değil de neleri bilemediğimizi, farkında olup olmadığımızı ve hakikati arayıp aramadığımızı kendimize itiraf etme sürecinde, tüm bu yaşadıklarımız, inanan insanın, mimarın, mekânın ve şehrin çilesidir.

Bugünkü çoğu mimarlık okullarımızda sorulmayan, bilinmeyen ve öğretilmeyen, onun için toplumumuzda ve kurumlarımızda bilinmeyen, aranmayan, yaşanmayan, tecrübe edilmeyen, değeri farkında olunmayan, dışlanan, inkâr edilen, kimilerinde eziklik ve aşağılık hislerine sebep olan bizi... , bizden ve bizim olanı aramanın, yani kendimizi, yani ruhumuzu aramanın çilesidir bu süreç. O zaman sorulmaz mı? "Bu okullar ve kurumlar kimin ve kime hizmet ediyor?"

Şairin dediği gibi:

"Sormaz ki bilsin,

Sorsa bilirdi.

Bilmez ki sorsun,

Bilse sorardı." (Sadî-i Şirazi. 1193-1292)

Bu sohbetimizde, tüm bu konuları el yordamıyla ve kendi hesabıma sahip olduğum mütevazî çileminin hasbelkader yansıması olarak becerebilirim sizlerle paylaşmayı, tartışmayı deneyeceğim.

Ne güzel söylemiş şair:

“Tam otuz yıl saatim işlemiş ben durmuşum,

gökyüzünden habersiz uçurtma uçurmuşum.” (N. Fazıl Kısakürek.1904-1983)

Bu millet kaç 30 yılını kaybetti, kaybettirildi? Ama olsun biliyor ve inanıyoruz ki “yiğit düştüğü yerden kalkar”.

TANIMLAR, KAVRAMLAR VE SORULAR

Konuya girmeden önce başlıkta geçen kelimeleri, kavramları açıklamamız, daha doğrusu bu kelimelerin yan yana gelmesiyle oluşan cümleden aynı şeyi anlayıp anlamadığımızı sorgulamamız gerekir.

Öncelikle başlıkta geçen ana konumuz “**mimari**”. Mimarinin Batı veya İslam menşeli olması ve bu farklı iki medeniyetin mimarilerinde yerellik ve evrensellik kavramları, mimari, mimarlık kavramı üzerinden analiz edilmek isteniyor.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde:

1. Batı:

Avrupa ve Kuzey Amerika.

2. İslami:

İslam diniyle ilgili olan; İslam'a uygun olan.

3. Mimari:

Mimarlık; mimarlıkla ilgili, mimarlığa ilişkin.

4. Yerel:

Lokal; yöresel; mevzii; mahalli; sınırlı bir yerle ilgili olan; bir yere, bir bölgeye ilişkin olan.

5. Evrensel:

Evrenle ilgili; bütün insanlığı ilgilendiren, âlemşümül, cihanşümül, universal; dünya ölçüsünde, dünya çapında olan.

olarak tanımlanmaktadır.

“**Batı ve İslami Mimaride Yerellik ve Evrensellik**” başlığını analiz ederken ister istemez şu soruların sorulması ve cevabının verilmesi gerekiyor:

Hangi tarihsel düzlemdeki Batı mimarisi?

Batı mimarisi denilince ne anlıyoruz?

Hangi tarihsel düzlemdeki İslam mimarisi?

İslam mimarisi denilince ne anlıyoruz?

İslam mimarisi diye bir olgu ve algı bugün de var mı?

Mimaride yerellikten kasıt kültürel mi? Coğrafi mi?

Mimaride evrensellik deyince hepimiz aynı şeyi mi anlıyoruz?

Bu soruların cevaplanması, bu oturumda bize ayrılan süre içinde mümkün olmasa da kanaatimca ana başlığımızın ruhunda; bugünkü değil, varisi olduğumuz kadim medeniyetin evrenselliğine ve üstünlüğüne vurgu yapılmak isteniyor.

Peki "Batı ve İslami Mimaride Yerellik ve Evrensellik" şeklinde bu kelimeleri yan yana getirdiğimizde tanımlanması ve anlatılması istenen sonuca ulaşabilmek için doğru bir cümle kurmuş oluyor muyuz? Bu da ayrı bir tartışma konusu bence.

Dünya tarihi içerisinde birbirinden bağımsız değerlendirilmemesi gereken doğu ile batının serüveninde, Avrupa ve Asya coğrafyasında bazen arka arkaya, bazen yan yana ve bazen de üst üste temas eden bu iki medeniyetin 21. yy'daki ilişkisini değerlendirirken, aklımızdan çıkarmamız gereken husus şudur: **Batı Medeniyeti, akli esas alan seküler, laik yaşam tarzını destekleyen, dini yedeğinde tutan sosyalist veya liberal-kapitalist bir sistemi; İslam Medeniyeti ise vahyi, tevhidi, ahireti, mahşeri ve hesap gününü esas alan, Kur'an-ı Kerim'e ve Hazreti Peygamberin tatbikatına yani sünnete dayalı bir sistemdir.** Bu sistem, bizim inancımızdır; imanımızın çerçevesidir. Bu sistemde din yani İslam, hayatın tam merkezindedir ve tabii olarak hayatın tüm alanlarını, mekanı, mimariyi ve şehri biçimlendirir. İslam toplumlarında bu kabul geçmişte ne ise bugün de öyle olmak durumundadır. Aksi hâl, İslam dışı olmak demektir.

Prof. Sadettin Ökten hocamız İslam medeniyetinin bir parçası ve bir şubesi olan Osmanlı Medeniyeti için:

"Osmanlı medeniyet anlayışı, hayatı ve insanı sadece akıl ile açıklanan, biçimlenen kalıplar içinde görmez, akli asla inkâr etmemekle birlikte biçimleri aklın ötesinde de bir dünya olduğuna göre tanımlar.

Hayatı ve insanı anlamlandırma açısından Batı uygarlığına akli veya rasyonel bir uygarlık denirse, Osmanlı medeniyet anlayışının da sadece akılla açıklanamadığı için, irrasyonel olduğu söylenebilir. Zira Osmanlı medeniyet anlayışı vahye istinat eden, sünni İslam değerlerine göre düzenlenmiş ve arkasındaki büyük tarihî birikim ve tecrübeden yararlanan bir değerler sistemidir. Osmanlı kültürü de bu değerlerin yeni ve yakın çağda Osmanlı coğrafyası üzerinde yaşayan halklar tarafından ortaya konmuş biçimsel izdüşümleri idi" şeklinde konuyu tarif etmektedir.¹

Aslında konunun daha çok felsefik boyutunu tartışmaya davet eden üst başlık, bugün pek çok problemimizi dahi tam teşhis edememiş ilgili kurumlarımıza ve toplumumuza, sadece kadim medeniyet ve şehirlerimizin üstünlüğünü, güzelliğini bir kez daha hatırlatmaktan öteye geçmeyecek nostaljik bir zemin gibi de algılanabilecektir.

1 Sadettin ÖKTEN, *Yahya Kemal'in Rüzgarıyla-Düşünceler ve Duyuşlar*, Ötüken Yay., 2010, s.183

Oysa problemleri kurumsal ve toplumsal yapımızı, geçmişle teselli bulmayı bırakıp kadim kökleri olan yeni bir ruhla ele alacak bir model arayışı için tartışıyor olmamız gerekirdi bu kongrede.

Bugün burada, bu zeminde bu tartışmayı başlatmaya ve yapmaya gerçekten istekli ve gönüllü müyüz? Şundan eminim ki bizler, akademik camia, uzmanlar, siyaset kurumu ve sivil toplum bu tartışmayı başlatıp bir sonuca ve toplumun ve devletin ittifakıyla uygulanabilir bir modele dönüştürmedikçe, toplumsal savrulmalar bitmeyecek, sorumluluk ve vebal devam edecektir.

O hâlde herkes uzaktan platonik bir aşkla severse o şehir sizin şehriniz olur mu? Tasavvufta buna “müşahhas”tan “mücerret”e ulaşma deniyor ki, divan şiirinde çokça işlenen konulardan. Platon’a göre gerçek sevgi budur. Platonik aşkla, her şey duygusal ve ruhsal düzlemde olur. Ve hedefi asla fiziksel doyum değildir. Platonik aşk, TDK sözlüğünde; “Gerçekte var olmayan, düşte kalan, hep öyle kalması istenilen (aşk, sevgi ve ilgi)” şeklinde tanımlanmakta. Şehre ve mimariye karşı bugünkü ilgi ve tepkilerimizin âdeta bir platonik aşk olarak tezahür ettiği kanaatindeyim. Uzaktan sevilen bir şehir olsa olsa turistlerin ve turizmcilerin şehri olur. Zaman zaman özlediğiniz ve sevdiğiniz bu şehre uğradığınızda ise siz de artık bir turistsinizdir. Zira yerel ve oraya ait kimlik yoktur artık.

Peki şehir uzaktan, hiç fiziki ve kültürel temas kurmadan, yani nimetiyle külfetiyle içinde yaşamadan da sevilir mi?

Tabii ki sevilir. İşte size bu sevginin ifade edildiği cümleler:

“..... krallar, prensler, krezüs, dünyanın kudretli ve zengin insanları, o anda hepinize acıdım; gemide bulunduğum yer, sizin bütün hazinelerinize bedeldi ve İstanbul'a bir bakışımı bile bir imparatorluğa değişmezdim.... böyle bir güzelliği rüyamda bile görmemişim.”²

Bu cümle, bu medeniyetin sahipleri ve mirasçısı olan bizlere elimizdeki değeri, mücevheri, güzelliği fark etmek, yaşamak ve yaşatmak için 140 yıl önce Avrupalı bir edip tarafından söylendi. İtalyan edibi Edmondo de Amicis'in 1874 yılında henüz 28 yaşında İstanbul'a gelişinde, bulunduğu gemiden şehri görmek için sabırsızlık içinde beklediği ve şehri gördüğü anda söylediği heyecan dolu cümlelerdi bunlar. (Resim1)

Bu da günümüzde bir “modern” sitenin tanıtım cümleleri:

“GÖKYÜZÜNDEKİ UYGARLIKYaşam mimarınız, hayalini kurduğunuz yaşam biçimiyle ilgili beklentilerinizi daha da yükseklerle taşıyor. İstanbul'un en önemli yerleşim merkezlerinden Ataşehir'de bir ilke imza atıyor. Bu proje, size sadece bir yaşam alanı değil, yepyeni bir yaşam anlayışı sunuyor. Ataşehir'in en değerli

2 Edmondo De AMICIS, *İstanbul*, Terc.: Filiz Özdem, Yapı Kredi Yay., 3.baskı, İst.,2013, s.18

bölgesinde kurulan site, modern ve özgün anlayışıyla benzerlerinden çok farklı bir noktada. Hayatın her alanında yüksekte olmayı başaranlar için yeni bir dünyanın kapılarını arıyor.”

Şimdi burası önemli:

“Bu Proje, bulunduğu arazinin konumunu, kulelerinin yüksekliği ile birleştirerek size Ataşehir’den İstanbul’un tüm güzelliğini ve denizin en derin mavisini tüm ihtişamıyla seyretme imkânı sunuyor.” (Resim 2)

Nasıl, şehir uzaktan da sevidebiliyormuş değil mi? O zaman şehirlerinin en değerli ve hâkim mevkilerine mabedlerini, külliyelerini inşa eden bir medeniyetin varisi olarak ard arda şu sorular sıralanıyor insanın zihninde:

- hangi şehirden bahsediyoruz?
- bugünün insanı şehir deyince ne anlıyor?
- nereyi anlıyor?
- o şehirle ilişki kurma biçimi artık sokak ve mahalle ölçeğinden kuleler ölçeği ile mi yer değiştirdi?

Demek istiyorum ki: Bugünkü şehirlerimiz, İslam şehirleri değil; sadece içinde kadim medeniyetimizin mimari hatıraları bulunan, ekseriyet Müslümanların yaşadığı şehirlerdir. Silüetinden camileri, külliyele ve etrafındaki kadim dokuyu çıkardığımızda geriye kalacak olanlardan bir İslam şehri çıkartabilecek miyiz? Hiç sanmıyorum. (Resim3) Hatta kutsal ve mübarek şehirlerimiz olan Mekke ve Medine dahi Peygamber emaneti birer İslam şehri olarak saadet asırlarında diğer şehirlere misal teşkil etmişken, artık şehircilik itibarıyla bu özelliklerini kaybetmiş durumdadırlar. (Resim4, 5) İçinde gökdenlenler olan İstanbul, daha 100-150 yıl önceden bu özelliğini kaybetmeye başlamış, son 80-90 yılda başka bir şeye dönüşmüştür.

İSLAM VE BATI MİMARİSİ

Dikkat edilirse mimariyi şehirden bağımsız ele alamıyoruz. Mimari ancak şehrin kültürel bütünlüğü içinde bir değer ifade eder. Yoksa tek tek yapılar ve üsluplar bazında ele almak, kültürel kimliğin o şehirdeki hâkimiyetinden vazgeçmek ve bugün yaptığımız gibi mimari eserleri anıt eser statüsü altında, aslında içinde gerçek manada yaşamadan yalnızlaştırmak ve âdeta turistik meta hâline getirmek anlamına gelecektir.

Şehir kavramının Farabî (872-951) felsefesinde mühim bir yer tuttuğu anlaşılmakta. Çünkü şehir onun için, âlemi kemâlata erdirecek olan insanın, hayrin efdâline ve kemâlin âlâsına ulaşmasının tek yoludur. *El-medinetü'l-fâzıla*'da Farabî, insanların bir araya gelmelerini ihtiyaca bağlar. Bu ihtiyaç, maddî çerçevede yaşamsal olabildiği gibi mânen de mükemmelliğe ulaşmakla ilgilidir. Bu sebeple şehirleri temelde ikiye

ayırır Farabî, fâzıl (erdemli) şehri, erdemli olmayan cahil, fasık, değişmiş ve şaşkın şehirlerden ayırır. Fâzıl şehrin en önemli özelliği olarak Farabî, “*sakinlerinin ancak saadete erişmek maksadıyla yardımlaşmaları*”nı gösterir. O’na göre mükemmelliğe ulaşmanın yolu şehirden geçer. Hakiki fazilet de saadete ulaşma amacıyla yapılan fiillerden sâdır olan davranış ve melekelerdir; saadet ise hayr için yapılan hayrdır. Bu amacı paylaşan bir topluluğun yaşadığı şehir de fâzıl şehir olma vasfına sahiptir.³

Kadim medeniyetimizin ve toplumun inancı çerçevesinde örneğini Hz. Peygamberden alarak kurumsallaştırdığı “yerel yardım, iyilik ve hizmet hareketi ve mekanizması”, siyasi bir otorite olsun ya da olmasın vakıflar eliyle oluşturulmuş ve Farabî’nin işaret ettiği “*sakinlerinin ancak saadete erişmek maksadıyla yardımlaşmaları*” prensibi dairesinde topluma hizmet etmiş, onu örgütlemiş, bir arada tutmuş ve “*insanı yaşat ki devlet yaşasın*” ifadesindeki gayeyi hedeflemiştir.

İslam’ın tebliğ müessesesi adına Müslüman bireyin ve toplumun örnek olma sorumluluğu, her zaman ve mekanda caridir. Bunu mütemadiyen ifade eden, diri ve evrensel kılan, aynı zamanda nesillere miras bırakan yegane kurum şehirdir.

Ancak bugün mimarlık ve şehirciliğimizin bizzatıhi mevzuatı, muhtevası ve öğretim müfredatında da, fiilen şehirlerimizin mimarisinde de bir kaç asırdır cari ama sürekli kendini yenileyen ve dinamik yapısıyla da bizi olduğu gibi diğer kültürleri ve şehirleri de tesiri altında tutan batılı ve batıcı mimarlık anlayışı hâkim. Onun için İslam şehrini tanımlarken bu şehrin, fetih ruhunun ve siyasetinin hâkim olduğu asırlarda ortaya koyduğu, özgün ve özgüven içindeki yaşam tarzını ve mimariyi anlıyor, konuşuyor olmalıyız. Bu yaklaşım günümüz mimarlık ve şehircilik meselelerinin anlaşılabilir geleneğinden ilham alıp bize has tasarım ve biçimlerin ortaya konmasında yönlendirici olacaktır. O zaman günümüz insanının kendi inanç ve medeniyet değerlerinden hareketle yeniden özgüvenini kazandıracak vasıtaları bulmak ve ihya etmek zorundayız.

Yeryüzünü tanzim ve imar etmekteki yegane maksadı, Allah’ın adını yüceltmek, onun rızasına uygun bir hayat sürmek ve bunun için muhatabı kim olursa olsun hedefi ve gayreti ancak ve ancak *emr-i maruf ve neyh-i anil münker* olan bir millet ve onun bireyleri varsa yeryüzünün neresinde olursa olsun elbette ki bunun alameti ve neticesi olan bir İslam Medeniyetinden, İslam Şehrinden ve İslam Mimarisinden bahsedebiliriz. Bu şehir ve mimari vahye dayandığı için evrenseldir.

Kısaca İslam Şehri;

İçinde İslam inancının, tüm umdeleriyle, kurallarıyla, alâmet ve müesseseleri ile Müslümanlarca hem ferdî hem de içtimai olarak bir bütün hâlinde özgürce

3 Alper GÜRKAN, İslami Kavrayışta Şehir: el-Medinetü'l Fâzıla / Fârâbî, *Derin Düşünce*

yaşandığı, diğer inançlara da tabiata da saygılı, çevreci ve aynı peygamberi gibi emin olan şehirdir.

Bu şehre Müslüman da gayrimüslim de ancak iltica eder. Sadece orada mutlu ve üretkeñdir. Bu emin şehir, asla ihanet etmez.

Bunu tam manasıyla temin etmeyen bir şehir ve mimariden İslam şehri ve mimarisini olarak bahsetmek de mümkün olamaz.

O zaman bir İslam şehri ve onun mimari düzeni ancak başka bir İslam şehri ile mukayese edilmelidir. Böylece bu mukayese bizi daha güzel İslam şehirleri kurmak ve düzenlemek için motive edebilir.

Müslümanların şehirlerini batılı toplumların şehirleri ile mukayese ediyorsak bu ancak batılı hayat tarzının çıkmazlarını ortaya koymak için olabilir. Daha önce de vurguladığımız gibi bu iki zıt şehrin mukayesesi Müslümanları, doğru teşhis, tedavi ve reçete projelere götüremeyecektir.

Maalesef bugünkü şehir planlama mantalitemizin hiçbir yerinde inancımızın rengi ve rehberliği yoktur. Şehir planlama ve planlar, âdeta bir arazi ve rant paylaşım organizasyonu ve şeması gibi algılanmaktadır.

Hüccetül İslam İmamı Gazali tarafından devrin Selçuklu Sultanı Melikşah'a sunulan "*Devlet Adamlarına Altın Nasihatler*" adlı eserde (11.yy sonu) yer alan "*akıllı insan ihtiyacı kadar dünyalık ile yetinip ahiretteki saadeti için çabalayandır*"⁴ sözünden hareketle bir Müslümanın hayatı ve bunun için ikame ettiği çevreyi, şehri belirleyen, şekillendiren üç eylem tanımlayabiliriz:

1. Helal ve meşru dünyevi ihtiyaçlar için doğrudan bunların fiziki mekân ve tesislerini kurmak.

Mesela, geçmişte hayatın devamı için şehre su getirecek köprü, kemer vb tesisleri inşa etmek, halkın istifadesine sunmak için çeşme ve sebiller (hayratlar) yapmak; bunların bakımı ile ilgili müesseseleri kurmak, masrafları için gelir getirici dükkân, han vb. ticarethaneler (akarlar) inşa etmek.

2. Ahiret hayatı ve saadeti için gerekli olan müesseseleri kurmak.

Mesela, ilim tahsili ve ibadet için gerekli cami ve medreseleri (hayratlar) inşa etmek, bakımını yapmak ve yaşatmak için gelir getirici dükkân, han vb. ticarethaneler (akarlar) inşa etmek.

3. Ailelerin barınması için evler, mahalleler inşa etmek.

Bir İslam şehri, bu üç ihtiyacın İslam dairesinde ittifak ettiği, denge ve barış içinde bulunduğu, birinin diğerine tahakküm edemediği hayat, mekân ve eserlerden oluşur. Zira "*hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışınız*" emri, an-

⁴ İmam GAZALİ, *Yöneticilere Altın Öğütler*, Terc.: Hüseyin Okur, Semerkand Yay., 2010, s.266

cak bu şekilde Müslüman şehrinde tesis edilebilecektir. Bir İslam şehrini maddi-manevi tüm varlıklarıyla ve değerleriyle beraber temaşa ettiğimizde, bu peygamber emrinin tezahürü ile muhatap olunur. Bu yoksa veya eksikse orada tekâmül etmiş bir Müslüman hayatından ve şehrinden bahsedemeyiz.

Bugünün şehirlerinde de bu üç eylem aynen devam etmekle beraber ruhunu ve gagesini yitirdiğinden dolayı sürekli bir tartışma ve çatışma alanı olarak ortaya koyduğu mimari düzen, bizi rahatsız etmektedir.

Yine aynı eserde geçen: “*din lider ile; lider asker ile; asker teçhizat ile; ekonomi, şehirlerin imarı ile; şehirlerin imarı da ancak insanlara adil davranmak ile ayakta durur.*” sözünü, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde bize ilahî bir emir olarak bildirilmektedir.

Nahl sûresinin 16. ayetinde “*şüphesiz ki Allah adaleti ve iyiliği emreder*” buyurulmuştur.

Onun için bir İslam şehri, tüm varlık ve mekânlarıyla, ister nebatat, ister hayvanat olsun, insan olsun, tüm yaşayanlarıyla ve içinde bulunduğu çevresiyle ancak adalet ve iyilik üzerine inşaa edilmeli ve sürdürülebilir kılınmalıdır. *Bu süreçte toplumlarını gerçek iklimleri ve kimlikleri ile buluşturan devlet ve idareler, yönetici ve siyasetçiler, bilim insanları ve sanatçılar, ancak başarılı, saygın, çağlar ötesi olabilirler.*

Kendimize dürüstçe sormamız gereken soru şudur: Biz daha ne kadar Batının kendi içine düştüğü beşeri, sosyal, ekonomik ve itikadi problemler, hastalıklar ve çarpıklıklar için ortaya koyduğu kendi değerlerine özgü çözüm ve çareleri, reçeteleri, sistemleri kendi insan ve medeniyetimizin, kültürümüzün sorunları için de bir çareymiş gibi görmeye, kullanmaya ve denemeye devam edeceğiz?

Allah güzeldir ve güzelliği sever (hadis): Tabiatta gözümüze ve gönlümüze güzel görünen bir manzara, Allah'ın varlık ve kudretine bir delil olup, insanı ona yaklaştırıcı bir tefekkür aracıdır. O halde güzel bulduğumuz her şey bize Allah'ı hatırlatmalı, O'nu tefekkür ettirmelidir.

Allah'ı tefekkür ettirmeyen güzellik, nefsin ve şeytanın bize bir aldatmaca ve oyunundan başka bir şey değildir. Bir imtihan yeri olan ve bize emanet edilen dünyada yaptığımız her iş güzel yani O'nun emrine ve rızasına uygun olmalıdır. Allah'a isyan eden hiçbir şey bizim için güzel olamaz. Eğer bu bize, nefsimize güzel geliyorsa bizdeki manevi bir hastalığa işaret ediyor demektir.

Güzellik-estetik: Yaratıcının varlığını ve onun kudretinin sonsuzluğunu idrak ettirici bir vasıta. Güzel-güzellik, dünyada insan için hiç bir zaman amaç değil ancak bir araç olabilir. Yegâne mükafat yeri ise ancak cennettir.

Bir İslam beldesindeki mimari, biçim ve malzeme ne kadar yerel ve o tabii çevreye ait olursa olsun bu beldenin ruhu, yani tarz-ı hayatı, insanın dünya ve ahiret saadetini gaye edinen ve neticesi fitraten bize hoş gelen evrensel bir mesaj taşır.

İslam'ın geliştiği Anadolu coğrafyasında ki şehirlerde de, Asya şehirlerinde de, Hicaz şehirlerinde de, Kuzey Afrika şehirlerinde de, Balkan şehirlerinde de biçim, mimari ve malzemedeki farklılıklara rağmen mekânın ruhu hep aynıdır. Yerel farklılıklara rağmen bu medeniyet, İslam medeniyetidir.

Prof. Sadettin Ökten hocam, her medeniyetin temsil edildiği simge şehirler olduğundan bahisle "...yeni ve yakın çağların simge şehri de İstanbul'dur. Yani İslam Medeniyetinin Osmanlı yorumunun bir kültür olarak ortaya çıktığı, eski tabirle tecelli ve temerküz ettiği şehirdir İstanbul. Bu medeniyetin temel değerleri, Batı medeniyetinin temel değerlerinden farklıdır. Dolayısıyla bu değerlerin ürettiği insan tipi de farklıdır." tespitini yapıyor.⁵

"Şerefül mekân bil mekin" denilmiştir.

İşte biz bugün kaybettiğimiz bu insan tipini arıyoruz, kadim medeniyetimizden bakiye mimari mirasa bakarak. O insanı ve ruhu kaybettiğimizden bugün yeni yorumları yapmakta zorlanıyoruz. Bu kültürel kesintinin, hafıza kaybının tesiri altında ruhsuz taklitlerden öteye geçmeyen, ne doğuya ait ne de batıya ait binalarla, kişiliksiz mekânların baskısı altında şehirlerimizi dönüştürüyoruz. Bundan en çok zarar görenler de İstanbul gibi simgeleşmiş kadim şehirlerimiz oluyor maalesef. **Kaybettiğimiz ve yeniden üretmekte zorlandığımız bu insan tipi, Hz Peygamberin ahlakıyla ahlaklanmış insandır.** Geçmişte şehri bu insan şekillendirmekte ve değerli kılmaktaydı. Bu bugün de, gelecekte de böyle olmak zorunda.

Tüm bu kelimeler ve temsil ettiği kavramları daha iyi anlatabilmek için sadece Y. Kemal'in şu cümlelerini hatırlatmakla yetineceğim:

"İklimden anlayan gerçek ve hassas bir sanatkâr, İstanbul'un eski semtlerinden herhangi birini, mesela, Koca Mustafaapaşa semtini, yahut Eyüb'ü, yahut Üsküdar'ı, yahut da Boğaziçi'nin henüz millî hüviyetini muhafaza eden herhangi bir köyünü seyredince kat'i bir hüküm vererek der ki: bu halk, bu iklimde, ezelden beridir sakin ve bu iklim bu mimariden ve bu halktan başka unsurlar yaraşmaz. Vatan toprağı bizde de ecnebi memleketlerinde de her hissedene bu vehmi veren topraktır."

Şehri kuran mümin ve mütevekkil iradenin yerini bir süre sonra, ortak değerler sisteminin taşıyıcısı ve sembolü olarak bizatihi şehir ele geçirmiş ve o artık nesilleri ve nefisleri terbiye eden bir mürebbiye dönüşmüştür.

Şehir ve mekânları, karşısına geçip seyrettiğimizde şehrin bütünlüğünü bize veren silüet, sadece bir gölge veya bir panorama değildir artık. İçinde hayatlar, hatıralar, hikâyeler gizlidir. Tarihiniz orada nefes alıp verir. Varlık âleminden yokluk âlemine geçişin surlarını saklar. Bize has olan medeniyetimizin tüm kodları orada gizlidir. Sahip olduğu

⁵ Sadettin ÖKTEN, Tarih ve Medeniyet Perspektifinden İstanbul Estetiği, *İstanbul Kent ve Medeniyet*, Marmara Belediyeleri Birliği Yay., İst., 2009., s.180

tarihî ve kültürel çevre, bu sırları ve kodları gelecek nesillere aktarmanın vasıtalarıdır sadece. Bu şehrin bize has güzel bir ruhu vardır, sesi vardır, kokusu vardır, tadı vardır. Minareden okunan ezan, şadırvanda akan suyun tadı ve serinliği, avludaki çınarın rüzgârda sürtünen yapraklarının hışırtısı, bir evin bahçe duvarından sarkan ıhlamur çiçeklerinin kokusu. Kısacası beş duyumuzla ortaya koyduğumuz, terennüm ettiğimiz ve hissettiğimiz bu ruh, bizim medeniyetimizin şehir kimliğine bürünmüş tezahürüdür. (Resim 6, 7, 8, 9)

Rahmetli Turgut Cansever hocamızın dediği gibi “eccad, ruhunu taşa ve ahşaba nakşetmiştir” âdeti. İşte bu ruh, Müslüman bir milletin kolektif ruhu, İslam’ın bize has medeniyet yorumudur.

Oysa bugün şehri alabildiğince büyütmek bir marifet olarak telakki ediliyor. Şehri büyüttükçe insanı küçülttüğümüzü ve onu bu büyüklük altında ezerek yalnızlaştırdığımızı ve değersizleştirdiğimizi, şahsiyetsizleştirdiğimizi göz ardı ediyoruz. Bunu bir sorun olarak dahi görmüyoruz. Halbuki, insana, onun kimlik ve kişiliğine yapılacak yatırımın en az şehre yapılan yatırım kadar değerli olduğunu anlamak o kadar zor olmamalıydı bu kadim medeniyetin mirasçıları olan bizler için. Turgut Cansever hocamız:

“Osmanlı şehri, başlangıç ve odak noktaları sosyal-kültürel tesisler olarak caminin, mescidin, medrese ve hamamın yerleri belirlenerek bunlar vücuda getirildikten sonra bu odakların çevresinde, birbirine eklenen evlerin ferdiyetlerinin yüceltilmesi ile standartlar, değerler ve davranışlar düzeni içinde mahalleler biçiminde oluşturulur. Bu mahallelerin içinde topoğrafik özelliklere uygun olarak gelişen yollar, yol kenarlarında üzerine yerleştikleri arsanın, komşu yapıların oluşturduğu fiziki, sosyal, kültürel, mimari, tarihi şartlara uyum içinde bağımsız, yüce fertler olarak evler var olur. Yollar boyunca birbirini takip eden ev dizilerinin tezyini düzeni, âdeti bir beytin iki mısraı gibi birbirini tamamlar” diyor.⁶

Aslında bu, tüm İslam şehirlerinin genel teşekkül prensibidir. Osmanlı şehrinin ise diğer İslam coğrafyasındaki şehirlerden farkı, ortaya konan bu mimarinin çeşitlilik, derin zevk ve sanat kabiliyetidir.

Git gide birer bina deposuna dönüşen, aslında maişetinden başka bir şeyin insanımızı buraya bağlamadığı bir şehir, nasıl yaşanan, paylaşılan, kültür ve medeniyet boyutu olan bir şehir olabilir ki?

Hele bir de günümüzde inşaat sektörü istihdam ve ekonomiyi finanse etmekteki önlenemez boyutuyla ve hızıyla şehri dönüştürürken, bu hayatî ve temel kararlar nasıl alınacak?

6 Turgut CANSEVER, *Osmanlı Şehri*, Timaş Yay., İst., 2010., s.174

Onun için bugün burada, kadim İslam şehrinin, mimarisini, estetiğini değil aslında bugünün yetersiz ve ruhsuz sanat, mimarlık ve şehircilik anlayışını, eğitimi ve sistemimizi tartışıyor olmalıydık. Yerellik ve evrensellik tartışmalarımızı da daha sağlıklı yapabiliirdik o zaman. **Kendi ruhunu anlayıp öğrenecek ve öğretecek bir ekol, bir tarzı yeniden ihya ve ihata etmek zorundayız.**

Şehri ve onun fiziki çevresini, yaşam tarzının zamana ve mekâna yansımış ruhu ve biçimi olarak tanımlıyorsak sonuç cümlemiz: **“Siz ne iseniz mimariniz de, şehriniz de odur ve onu yansıtır. Yaşadığınız çevre ve mekân sizi temsil eder”** olacaktır.

MİMARİDE YERELLİK VE EVRENSELLİK

Merhamet, edeb, adalet, kanaat ve yardımlaşma üzerine kurulan İslam Medeniyeti ve kültürü ile menfaat, rekabet, tahakküm ve bireysel hazlar üzerine kurulu Batı medeniyeti ve kültürü arasındaki bu hayatî farklardan kaynaklanan yaşam tarzı ve medeniyet tasavvuru, şehirlerin oluşumuna doğrudan tesir etmiş, mimari biçim ve estetik anlayış da bu tesirler altında şekillenmiştir.

İslam'ın fizik mekâna yansıyan mekân organizasyonu, ruhu ve barındırdığı ortak simgeler itibarıyla evrensel; ancak beslendiği yerel malzeme, biçim, sanat ve mimari özellikler itibarıyla yereldir ve sürekli değişkendir.

İslam dini, belli bir yerel topluluğa değil tüm insanlığa gelmiş bir din olduğu gibi onun temaşa edildiği medeniyet sahnesi olan şehir de her zaman yerel unsurlardan, mimari biçim ve tarzlardan istifade etmekle beraber mesajı İslam olan bir ilahî model (son dinin şehri olarak), örnek bir hayat alanı olarak aynı zamanda evrenseldir de.

Ortaya çıkan mekân ve mimari, yerel biçimlerden, teknoloji ve malzemeden sürekli yararlanır ve beslenir. Ancak hiç bir zaman körü körüne taklit etmez, ötekine de benzemez. İslam şehri, yeryüzünün hangi coğrafyasında olursa olsun orayı kendi rengine boyama iradesine sahip İslam medeniyetinin sembol, temsil, tebliğ mekânıdır. Onun için hem ruhu hem de mesajı itibarıyla evrenseldir.

Buna benim verebileceğim en güzel örneklerden biri, Osmanlı vakıf medeniyetinin ve mimarisinin güzel bir örneği olan sebillerdir. Bu hayır kültürüne sahiplenip en güzel örneklerini şehirlerde ortaya koyan medeniyetimizin sebil mimarisi, klasik devirde zirve yapmış da olsa, Batı mimarisi ve sanatı tesiri altında kaldığı son asırlarında da mimari tarz ve biçimi, barok, rokoko, neoklasik de olsa gayesi ve ruhu hep bizden olan bir yorumu ortaya koymaya devam etmiş ve bugün kullanımı itibarıyla ortadan kalkmıştır. (Resim 10, 11)

O zaman bu tartışmadan amacımız, kadim şehrimiz ve onu ortaya çıkaran değerlerin keşfinden hareketle hakiki inancın (İslam'ın) üstünlüğünü ve evrensel-

liğini, İslam şehri üzerinden anlamak, anlatmak, yaşamak, yaşatmak ve ihata etmek olmalıdır.

Sanırım bugün içine düştüğümüz kültürel sapma ve yanılmanın temelinde egemen ve güçlü olanın evrensel olduğu kabulü yatmakta.

İslam Medeniyetinin en güzel, verimli ve mümbit tezahürlerinden biri olan Osmanlı İslam Medeniyeti de, İslam coğrafyasının diğer kültürlerinin de yaptığı gibi, temas ettiği tüm kültür ve medeniyetleri, İslam'ın süzgecinden geçirip, toplumun meşru ve helal ihtiyaçları için kullanılabilir kılma ve dönüştürme kabiliyetini koruyabildiği asırlarda ortaya koyduğu değerler, semboller, biçimler, hayat ve mimari ile özgün ve farklı olabildi ve kalabildi.

Onun için Osmanlı mimarisi ve şehri de, bu medeniyetin yaşandığı diğer tüm kadim İslam şehirleri gibi İslam'ın boyasıyla boyanmıştır. Bu şehir, birey ve toplum için emredilen edeb, adalet, merhamet ve yardımlaşma üzerine kurulmuştur.

Ne zamanki birey ve sistemde, kendi dışındaki kültür ve renkleri İslam'ın süzgecinden geçirip dönüştürme kudret, kabiliyet ve iradesi zayıfladı, kendinden şüphe ederek özgüvenini ve hakimiyetini kaybetti, sıradanlaşmaya, kendini tekrar ederek yeni bir şey ortaya koyamadan özgünlüğünü yitirmeye başladı. Çöküş, kopuş ve ayrılış da mukadder oldu.

Sayın Yusuf Kaplan, İslam ve Batı medeniyeti arasındaki temel farkları şöyle ifade etmektedir:

“Greklerden Amerikan tecrübesine kadar Batı uygarlık tarihinin diğer medeniyetlerle karşılaşma biçimi, iki aşamalı bir süreç olarak gerçekleştirildi sürekli olarak. Önce asimilasyon (eritme, kendine benzetme); sonra da asimilasyona direnildiği durumlarda ise eliminasyon (filen yok etme). Oysa İslam medeniyetinin geliştirdiği karşılaşma ve temas süreci işletilirken, diğer dinlerin, medeniyetlerin ve felsefelerin asimile edilmesi de, elimine edilmesi de hiçbir zaman söz konusu olmadı.

İslam medeniyetinin diğer medeniyetlerle gerçekleştirdiği karşılaşma ve temas biçimi, üç aşamalı bir süreçte gerçekleşti sürekli olarak:

Birincisi, İslam medeniyeti, diğer medeniyetlerle, dinlerle ve felsefelerle ‘fetih ruhu’yla (pergelleri başka dünyalara açma, kapalı bütün kapıları açabilme yolculuğuy-la) önce temasa geçti.

İkinci olarak, karşılaşılan, temasa geçilen medeniyetlerden azami ölçüde yararlanma, taze kan devşirme ve beslenme imkânları, yöntemleri geliştirildi.

Üçüncü olarak, karşılaşılan medeniyetlerden ödünç alınan her şey, vahyin sunduğu referans sisteminin süzgecinden geçirilerek kendilerine maledildi.

Bu karşılaşma ve temas biçiminin ilk esaslı modeli Hz. Peygamber tarafından Medine’de hayata geçirildi. Bağdat, Kurtuba ve İstanbul merkezli başarılı örnekler, bu

Medine modeli temelinde gerçekleştirilmişti. İslam'ın tarihte çok başarılı bir şekilde ortaya koyduğu bu karşılaşma ve temas biçimi, kendi hâkimiyetini tesis etmeye ve diğerlerini yok etmeye değil, adalete, hakkaniyete, karşılıklı beslenmeye ve var etmeye dayalı bir karşılaşma ve temas biçimidir.”

diyor sayın Kaplan.⁷

Sonuç olarak karşılıksız dayanışma-yardımlaşma-merhamet-edeb toplumuyken, her alanda batılı, seküler, kapitalist, rekabetçi ve tüketici topluma geçişin adımları coğrafyamızda atılmış ve İslam toplumlarının ahenk ve kimyası bozulmuştur. Bu bozulmanın ilk yansıdığı alanlardan biri de şüphesiz şehir ve mimarisi olmuştur.

Kadim şehrin ve mimarinin sırf sıradan veya standart biçim ve tanımlarla anlaşılması mümkün değildir. “...sözün özü, fizik, matematik ve astronomi öğretisinin felsefi ve tasavvufi yorumlarına nüfuz etmedikçe ne büyük usta Mimar Sinan'ın ne Davud Ağa veya Dalgıç Ahmed Ağa'nın, ne de Mimar Sedefkar Mehmet Ağa'nın asarı hakikatiyle yorumlanabilir.”⁸

Kadim medeniyetimizin bugün de yaşayan değerlerinden hareketle özü ve kökü aynı, bize has bir dil, tarz, mimari geliştirebildik mi?

Günümüzde nasıl “helal gıda” kavramı toplumun hassasiyetlerine bir cevap ve çözüm olarak ortaya çıkmış, arz-talep dengesi içinde ticari bir sektör hâline gelip yaygınlaşmış ve sonuçta kurumlar bu talebe ayak uydurur hâle gelebilmişse, sanırım artık toplum olarak şehirlerimiz ve binalarımız için de benzer bir talebi ve kavramı, ruh ve beden sağlığımız için en azından tartışıyor olmamız gerekir diye düşünüyorum.

İslam'ın 1400 yıllık karşılaşma ve temas biçiminin meyvesi olan medeniyetimizin, son 200 yıldır ama özellikle tam manasıyla 100 yıldır inkârı, içeriden ve tersine bir irade ile Batı medeniyeti karşısında zayıflatılıp hatta yok edilmeye çalışılması, yerine batılı medeniyet değer ve ölçülerinin, yaşam tarzı ve tabii ki mimarisinin ikame edilmeye çalışılması gayretleri sonucunda geldiğimiz bu noktada yapılması gereken, Medeniyetimizden ve inancımızdan taviz vermeden, meşru ve helal tüm kaynaklardan yararlanıp beslenerek, 21.yy'ı İslam medeniyetinin yeni yorumlarının keşfine ve gelişmesine fırsat sağlayacak bir alan hâline getirmek olmalıdır.

Bunun için mimarlıkta kadim felsefe ve inancın inkârından vazgeçilmesi, yani mimarlık eğitimindeki vesayetçi zihniyetin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Medeniyetimizin tüm kadim kaynaklarını ve sanatlarını inceleyen, araştıran ve sorgulayan bir nesille ancak yeni yorumları ortaya koymak mümkün olabilecektir.

⁷ Yusuf KAPLAN, Batılıları Ürküten Şey Ne?, *Yeni Şafak*, 2013

⁸ Dücane CÜNDİOĞLU, *Mimarlık ve Felsefe*, Kapı Yay., İst., 2012, s.41

Y. Kemal'in şiirinde söylediği gibi;

*“çok insan anlayamaz eski musikimizden
ve ondan anlayamayan bir şey anlamaz bizden.”*

Biz bu tespiti musiki dışında, klasik sanatlarımıza, mimariye, edebiyata da taşıyabiliriz kolaylıkla. Zira bunların hepsi bu medeniyetin birbirinden ayrılmaz, tamamlayıcı ve bütünleştirici değerleri. Bu kaynaklardan insanımızı mahrum etmek ihanet değilse ancak cehalettir.

Modern Mimari: Bugüne kadar peşinde koşturduğumuz modernite, modernleşme, modern sanat ve özellikle modern mimari kavram ve telakkileri, mimariden ve tasarımdan, inanç ve onu besleyen değerlerin ve biçim ve sembollerin çıkartılıp yeni ihtiyaç ve işlevler için yeni ve farklı malzeme, taşıyıcı sistem ve teknolojilerin tatbiki ile oluşan bir mimari tarzdır dersek sanırım yanılmış olmayız? Bunun Batı medeniyetindeki malum sebeplere bağlı (din-kilise-siyaset-toplum ilişkileri) tezahürü anlaşılabilir. Ancak İslam coğrafyasına da tesiri aynı gerekçelere bağlanamaz. Çünkü bu coğrafyada din, bir tahakküm aracı değildir. Terakkiye hiç engel değildir. Böyle bir cümle kurup yargıda bulunmaya kalkmak, İslam'a saygısızlık, en hafifinden edepsizliktir. Bu yargıdan hareketle savunmaya geçmek ise kendine güvensizlik ve eziktir sadece.

Çelik, betonarme, cam, ahşap ve kompozit malzemeler gibi ileri teknoloji ürünü malzemenin sağladığı yeni strüktürel imkânlar, mimarlığın tasarımda hareket alanını genişleterek adına bugün modern mimarlık dediğimiz kendine özgü bir felsefesi olan deneyim ve ürünleri doğurmuştur. (Resim12.BMW-Münih) Bu malzeme ve teknolojinin yaygın fabrikasyon üretimi ve hiç sorgulanmadan tüketimi, farklı coğrafyalarda, farklı yerel malzeme, iklim, kültür, sanat ve gelenek vb. farklılıkları göz ardı ederek veya ikinci plana iterek kendine yer açmış, bu anlayışın taşıyıcı, muhibbi ve müdavimlerini kolayca temin ederek kadim ve yeni şehirlerin çehresine damgasını vurmuştur. Oysa İslam coğrafyasında kadim mimarlık sanatı ve onu/ondan besleyen/beslenen diğer sanat-zanaat ve üretim biçimleri, geçmişte sistemli bir şekilde başarıyla gerçekleştirilen “adalete, hakkaniyete, karşılıklı beslenmeye ve var etmeye dayalı bir karşılaşma ve temas biçimi”nin ürünleridir.

Hem buldukları şehirleri taçlandıran ve hâkim olan, hem de mimarinin yerel ve evrensel olma kabiliyetini anlamada bize ipuçları veren en önemli yapılar, şüphesiz mabedlerdir. Temel değerleri birbirinden farklı olan iki medeniyetin mabedleri de elbetteki birbirinden farklıdır. Ancak bir ibadet ve tefekkür mekânı olarak bu mabedlerin kendilerine has ortak bir dili vardır. Mesela Antoni Gaudi (1852-1926) tarafından Barselona'da inşa edilen Sagrada Família'nın bende bıraktığı izlenim, farklı bir dinin mabedi de olsa “dindarlığın samimiyeti ve saflığı” şeklinde olmuştur. (Resim13, 14, 15) Bize dönüp baktığımızda Edirne'deki Mimar Sinan'ın Selimiye Camii'nin hem biz

de hem de yabancılarda bıraktığı izlenim ve etki, şüphesiz “dindarlığın samimiyeti ve saflığı” olmalıdır. (Resim16, 17, 18, 19) Farklı iki medeniyetin bu mabedler üzerinden mesajı ve buluşma noktası, inançlara saygı ve hoşgörü temeline oturuyor olması gerekir. Ancak Batı ile İslam’ın temasında bu hoşgörü bugün de olduğu gibi maalesef geçmişte de hep İslam dünyasının aleyhine gelişmiştir.

Günümüzde tüketim ekonomisinin hâkim olmaya başladığı kadim coğrafyamızda tabii yörüngeyi dışına çıkıldığından artık Batının tüm hastalık ve arızaları bizde de aynen görülmekte. Son 100 yılın Batılılaşma politikalarının açtığı geniş alanlarda, dininden ve kimliğinden, öz medeniyetinden uzaklaştırılan ve koparılan nesillerin ardından ancak bu sonuca ulaşmak mümkün olabildi.

Peki şimdi ne olacak?

Yaklaşık 100 yıl geriden gelip yakaladığımız bu Batı menşeli hastalıklarla artık biz de neredeyse tam Batılı olduk sayılır. Bizi bir adım önde kılan, **inancımız ve onun şekillendirdiği kadim medeniyetimiz**. Yeniden inşa ve ihya sürecinde bu tecrübeyi hep beraber yaşayacağız. **Onun için maddenin kabiliyetine bağlı olarak mananın madde üzerinden sembolleştirilmesi olan İslam sanatları ve özellikle klasik Osmanlı sanatı ve mimarisinden öğreneceğimiz çok şey var.**

Resim 1

Y. Kemal'in şiirinde söylediği gibi;

*"çok insan anlayamaz eski musikimizden
ve ondan anlayamayan bir şey anlamaz bizden."*

Biz bu tespiti musiki dışında, klasik sanatlarımıza, mimariye, edebiyata da taşıyabiliriz kolaylıkla. Zira bunların hepsi bu medeniyetin birbirinden ayrılmaz, tamamlayıcı ve bütünleştirici değerleri. Bu kaynaklardan insanımızı mahrum etmek ihanet değilse ancak cehalettir.

Modern Mimari: Bugüne kadar peşinde koştuğumuz modernite, modernleşme, modern sanat ve özellikle modern mimari kavram ve telakkileri, mimariden ve tasarımdan, inanç ve onu besleyen değerlerin ve biçim ve sembollerin çıkartılıp yeni ihtiyaç ve işlevler için yeni ve farklı malzeme, taşıyıcı sistem ve teknolojilerin tatbiki ile oluşan bir mimari tarzdır dersek sanırım yanılmış olmayız? Bunun Batı medeniyetindeki malum sebeplere bağlı (din-kilise-siyaset-toplum ilişkileri) tezahürü anlaşılabilir. Ancak İslam coğrafyasına da tesiri aynı gerekçelere bağlanamaz. Çünkü bu coğrafyada din, bir tahakküm aracı değildir. Terakkiye hiç engel değildir. Böyle bir cümle kurup yargıda bulunmaya kalkmak, İslam'a saygısızlık, en hafifinden edepsizliktir. Bu yargıdan hareketle savunmaya geçmek ise kendine güvensizlik ve ezikliktir sadece.

Çelik, betonarme, cam, ahşap ve kompozit malzemeler gibi ileri teknoloji ürünü malzemenin sağladığı yeni strüktürel imkânlar, mimarlığın tasarımda hareket alanını genişleterek adına bugün modern mimarlık dediğimiz kendine özgü bir felsefesi olan deneyim ve ürünleri doğurmuştur. (Resim12.BMW-Münih) Bu malzeme ve teknolojinin yaygın fabrikasyon üretimi ve hiç sorgulanmadan tüketimi, farklı coğrafyalarda, farklı yerel malzeme, iklim, kültür, sanat ve gelenek vb. farklılıkları göz ardı ederek veya ikinci plana iterek kendine yer açmış, bu anlayışın taşıyıcı, muhibbi ve müdavimlerini kolayca temin ederek kadim ve yeni şehirlerin çehresine damgasını vurmuştur. Oysa İslam coğrafyasında kadim mimarlık sanatı ve onu/ondan besleyen/beslenen diğer sanat-zanaat ve üretim biçimleri, geçmişte sistemli bir şekilde başarıyla gerçekleştirilen "adalete, hakkaniyete, karşılıklı beslenmeye ve var etmeye dayalı bir karşılaşma ve temas biçimi"nin ürünleridir.

Hem buldukları şehirleri taçlandıran ve hâkim olan, hem de mimarinin yerel ve evrensel olma kabiliyetini anlamada bize ipuçları veren en önemli yapılar, şüphesiz mabedlerdir. Temel değerleri birbirinden farklı olan iki medeniyetin mabedleri de elbetteki birbirinden farklıdır. Ancak bir ibadet ve tefekkür mekânı olarak bu mabedlerin kendilerine has ortak bir dili vardır. Mesela Antoni Gaudi (1852-1926) tarafından Barselona'da inşa edilen Sagrada Familia'nın bende bıraktığı izlenim, farklı bir dinin mabedi de olsa "dindarlığın samimiyeti ve saflığı" şeklinde olmuştur. (Resim13, 14, 15) Bize dönüp baktığımızda Edirne'deki Mimar Sinan'ın Selimiye Camii'nin hem biz

de hem de yabancılarda bıraktığı izlenim ve etki, şüphesiz "dindarlığın samimiyeti ve saflığı" olmalıdır. (Resim16, 17, 18, 19) Farklı iki medeniyetin bu mabedler üzerinden mesajı ve buluşma noktası, inançlara saygı ve hoşgörü temeline oturuyor olması gerekir. Ancak Batı ile İslam'ın temasında bu hoşgörü bugün de olduğu gibi maalesef geçmişte de hep İslam dünyasının aleyhine gelişmiştir.

Günümüzde tüketim ekonomisinin hâkim olmaya başladığı kadim coğrafyamızda tabii yörüngenin dışına çıkıldığından artık Batının tüm hastalık ve arızaları bizde de aynen görülmekte. Son 100 yılın Batılılaşma politikalarının açtığı geniş alanlarda, dininden ve kimliğinden, öz medeniyetinden uzaklaştırılan ve koparılan nesillerin ardından ancak bu sonuca ulaşmak mümkün olabildi.

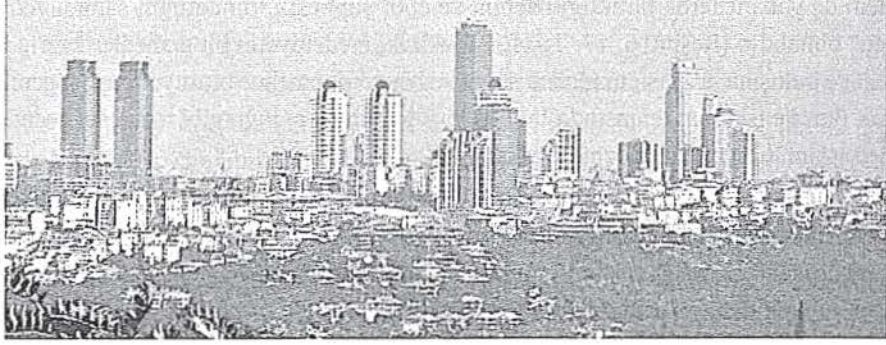
Peki şimdi ne olacak?

Yaklaşık 100 yıl geriden gelip yakaladığımız bu Batı menşeli hastalıklarla artık biz de neredeyse tam Batılı olduk sayılır. Bizi bir adım önde kılan, **inancımız** ve **onun şekillendirdiği kadim medeniyetimiz**. Yeniden inşa ve ihya sürecinde bu tecrübeyi hep beraber yaşayacağız. **Onun için maddenin kabiliyetine bağlı olarak mananın madde üzerinden sembolleştirilmesi olan İslam sanatları ve özellikle klasik Osmanlı sanatı ve mimarisinden öğreneceğimiz çok şey var.**

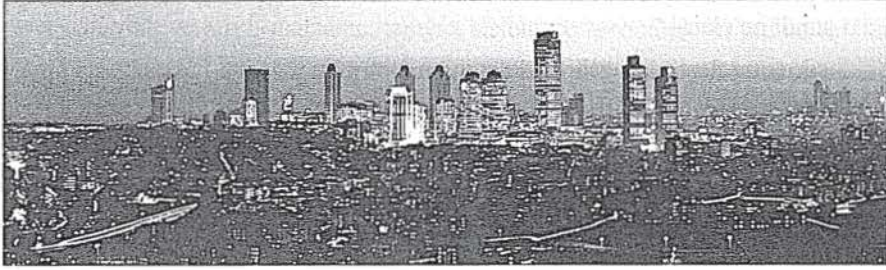

Resim 1

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

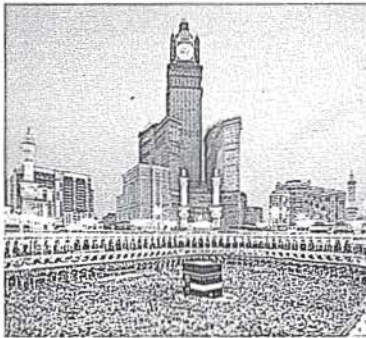
Resim 2

Resim 3

Resim 4

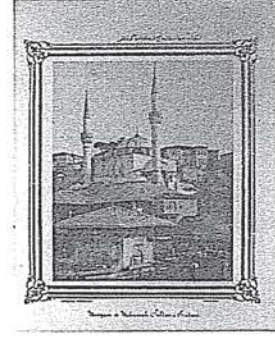

Resim 5

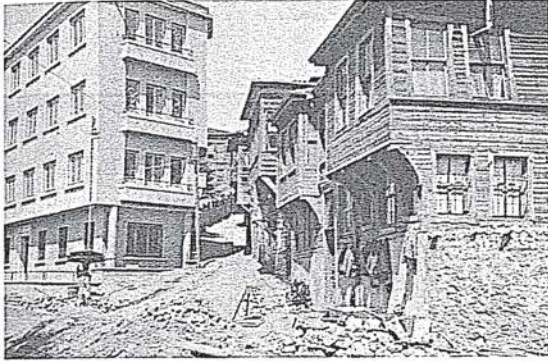

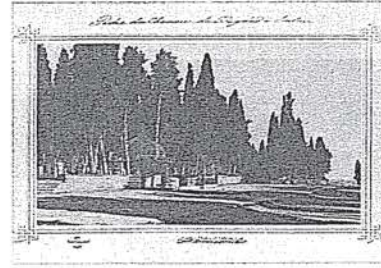
Resim 6

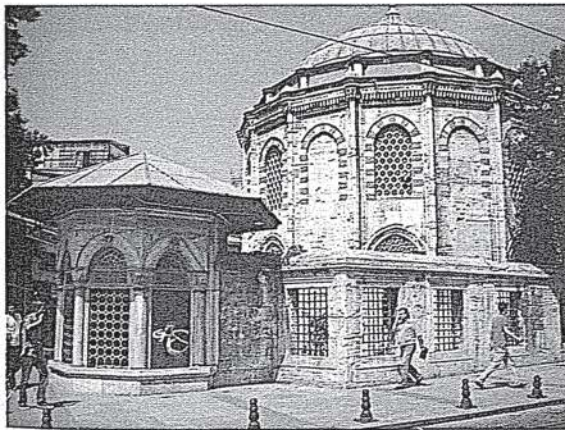
Resim 7

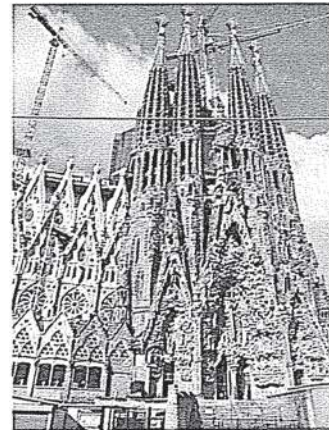
Resim 8

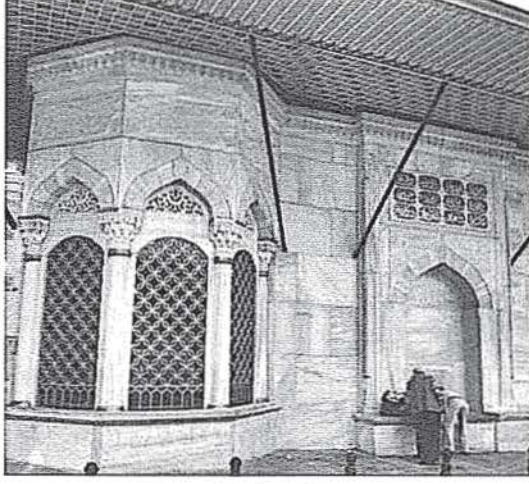
Resim 9

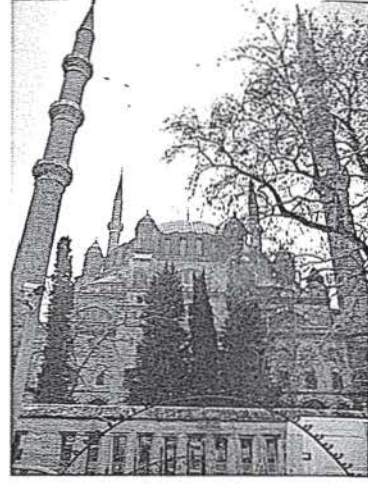
Resim 10

Resim 13

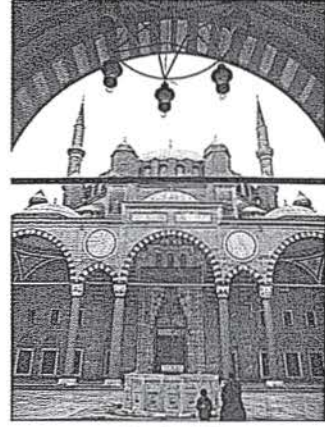
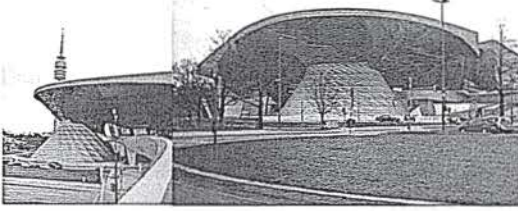
Resim 11

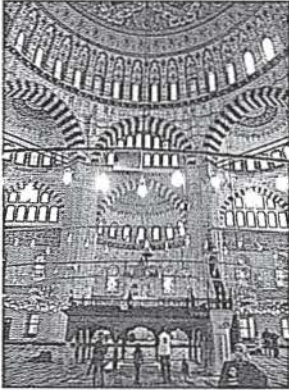
Resim 16

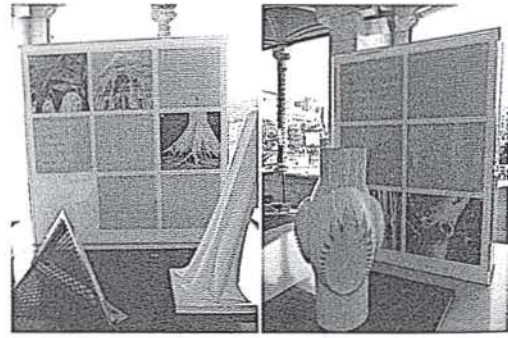
Resim 12

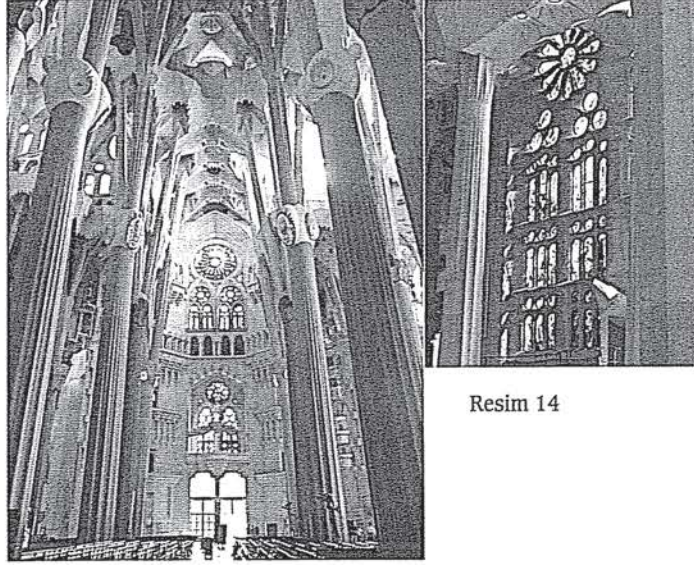
Resim 17

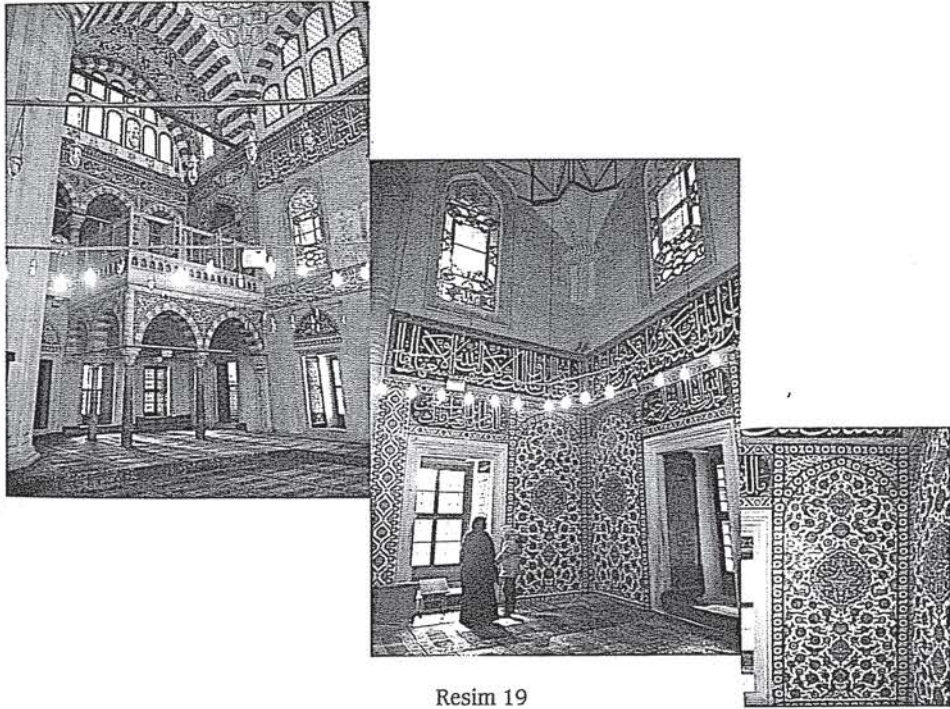
Resim 18

Resim 15

Resim 14

Resim 19

Oturum Başkanı: Efendim ben teşekkür ediyorum.

Cem Eriş Beyefendi Batı ve İslam mimarisinde yerellik ve evrensellik konusunda bir tebliğ sunmuştur dinlediğiniz şekliyle. Evrensellik nedir ne değildir, şehirlerin sevimliliği ya da sevimsizliği nelerdir bunlara değindi. İslam şehri yeşiliyle ve çevresiyle güzeldir dedi. Ayrıca Allah güzeldir ve güzeli sever cümlesiyle, sanıyorum buna benzer bir cümleyle de bitirdi.

Konuşmacıları ben sıkıştırıyorum vakit konusunda ama biliyorsunuz beni de sıkıştıran bir vakit var.

Son konuşmacımız Hilmi Bey geldi mi efendim? Hilmi Şenalp, gelmedi peki. Gelmediği daha önceden ifade edilseydi arkadaşlarıma biraz daha süre verirdim.

Önce tebliğcilere bir duyurum var. Deniliyor ki efendim tebliğ sunan hocalarımız eğer sonuç bildirisinde bir şeyler söylemek isterse, oraya yazılmasını isterse küçük bir paragraf hâlinde bildirilerinin özetini verirse, özetin özetini verirse orada yayınlanacak.

Şimdi 15 dakikalık bir ara veriyorum, aradan sonra müzakereye başlıyorum. Şu an saatim 10 buçuğu 5 geçiyor.

(15 dakika ara verildi)

Oturum Başkanı: Efendim oturumun son konuşmacısı Hilmi Şenalp Bey idi, oturuma sanıyorum yetişemedi, şimdi geldi ve müzakerecisi de Doç. Dr. Hale Togay'dı. Hale Hanım dedi ki benim yerime, müzakere yerine Hilmi Bey konuşsun. Hilmi Bey'e bir 10 dakika vereceğiz.

Hemen Hilmi Bey'i kürsüye davet ediyoruz.

Buyursunlar efendim. "Dinî Mimaride Yenilik Arayışları"

Kürsüden mi oradan mı konuşmak istersiniz?

Müzakereci arkadaşlara rica ediyorum süreleri 10'ar dakika müzakereci arkadaşlarımızın.